

نمایشگاه نقشه‌های تاریخی خلیج فارس

یکی از کارهای مبتکرانه، جالب و آموزنده نمایشگاه کتاب تهران در اردیبهشت ۱۳۸۴ تشکیل «نمایشگاه نقشه‌های تاریخی خلیج فارس» در تالار «سرای ایران» بود که البته چون «غریب افتاده بود» شمار اندکی از دیدار کنندگان را به خود جلب کرد. خوشبختانه این نقص با چاپ جزوه‌ای شصت صفحه‌ای در معرفی «نقشه‌های خلیج فارس» که قابل حمل و نقل است و در اختیار علاقه‌مندان، کارشناسان، مطبوعات و مؤسسات فرهنگی قرار گرفته، تا اندازه‌ای جبران شده است.

زمان تشکیل خلیج فارس از وجه جغرافیایی و اقلیمی روشن نیست، اما این نکته مسلم است که از زمانی که بشر نامگذاری را آغاز کرد و مخصوصاً از روزگاری که نامگذاری وارد خط و کتابت شد، نام این منطقه نیلگون آبی به سبب قرار گرفتن در کنار سرزمین فارس «دریای پارس / فارس» و «خلیج فارس» بوده است، و این همان است که در زبانهای فرنگی قدیم یعنی یونانی ولاتین به صورت پرسیکوس سپینوس و پرسیکوم ماره (هر دو به معنای دریای پارس)، و در عربی به شکل بحرالفارس معروف بوده است.

تحقیقات تاریخی و باستانشناسی نشان داده‌اند که دریانوردی در این خطه تقریباً از ۲۶۰۰ سال پیش از میلاد رواج داشته است، که در روزگار هخامنشیان صورت سازمان یافته و نسبتاً رسمی به خود گرفته و پس از آن هم این وضعیت کمابیش برقرار بوده است تا دوره قاجار که به دلیل مداخلات اروپاییان اهمیت و رونق خود را از دست داد.

خلیج فارس به دلایل جغرافیایی و ارضی دریایی نسبتاً آرام و در بسته است، چنان که عرض آن در سمت شرق که مدخل اصلی است در حدود ۲۲۰ کیلومتر است و پهن‌ترین نقطه آن به ۳۲۰ کیلومتر می‌رسد. عمق آن هم به ندرت از ۹۰ متر می‌گذرد و در بعضی از نقاط از ۳۶ متر تجاوز نمی‌کند. شاید همین شرایط ارضی و آب و هوایی زمینه پیدایی و رشد مروارید و دُر یتیم معروف را فراهم آورده‌اند. آنچه مسلم می‌نماید این است که خلیج فارس شریان حیاتی آبی ایران است و بیشترین فعالیت‌های اقتصادی کشور در زمینه صادرات و واردات از این طریق انجام می‌گیرد.

وضع جغرافیایی خاص خلیج فارس، که به نوعی دنباله دریای هند و دریای سرخ است، از قدیم الایام توجه اصناف مختلف مردمان بومی و خارجی را به این منطقه جلب کرده است: بازرگانان (که سندباد بحری / دریایی افسانه‌ای معروف نمونه نوعی آنان است)، جهانگردان (به ویژه از وقتی که پای فرنگیان به منطقه باز شد)، نظامیان و کشورگشایان (که اسکندر مثل اعلا و در واقع پیشاهنگ ایشان است) و سرانجام محققان (مخصوصاً در قالب باستان‌شناسان).

اتفاقاً ورود اسکندر و سرداران و تاریخ‌نویسان و مدیحه‌سرایانش در رقم زدن تاریخ مکتوب خلیج فارس و ورود آن به تاریخ رسمی نقش قابل توجهی داشته است. همین جاذبه و اهمیت سبب شده است که از همان دیرباز تهیه نقشه خلیج فارس مورد توجه کشورگشایان، دریانوردان و دانشمندان قرار بگیرد، و در هر عصر و به مناسبت‌های گوناگون نقشه‌هایی از آن تهیه شده که امروز برای هرگونه تحقیق و مطالعه در مورد خلیج فارس در درجه اول اهمیت قرار دارند.

ابتکار «معاونت امور فرهنگی» وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی که با همکاری «بنیاد ایران‌شناسی» و مدیریت نمایشگاه بین‌المللی کتاب، فهرستی از این نقشه‌ها فراهم آورده و به چاپ رسانده است، در خور توجه و تقدیر است، به ویژه که به نقشه‌های موجود در متون فارسی و عربی اکتفا نشده است و نقشه‌های مندرج در متون فرنگی هم فهرست شده‌اند. چاپ چند نقشه رنگی در آخر این دفتر هم سبب حظ بصر

خواننده و بیننده می‌شود و هم تصویری کلی از تصویری که قدما از خلیج فارس داشته‌اند به دست می‌دهد، مخصوصاً که با مقدمه‌ای محققانه به قلم دکتر محمدباقر وثوقی در معرفی آثار فارسی و فرنگی و عربی حاوی نقشه خلیج فارس آغاز می‌شود. خواننده با این مقدمه اجمالی در جریان تاریخ خلیج فارس و برداشتهای جغرافیا نگاران قرار می‌گیرد و با سیر تحوّل تاریخی این خطّه آشنا می‌گردد.

